

Яковенко М.Ю.
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
Харків, Україна

ПОЧАТОК ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА РЕАКЦІЯ НА НЕЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ ГАЛИЧИНИ

Глибинною причиною війни став наростаючий антагонізм провідних держав світу, що вже не піддавався врегулюванню в рамках переговорів. Безпосереднім приводом до світової війни стало вбивство 28 червня 1914 р. спадкоємця австро-угорського престолу Франца Фердинанда. Акт терору здійснили члени підпільної організації (серби за національністю, які боролися за приєднання Боснії до Сербії) у боснійському місті Сараєво. Австро-Угорщина вирішила «провчити» не причетну безпосередньо до терористичного акту Сербію і висунула їй нездійсненні вимоги, а 28 липня оголосила війну, розраховуючи на локальний воєнний конфлікт. Росія, яка підтримувала Сербію і раніше, розпочала мобілізацію. Навіть на цьому етапі ще можна було уникнути світової війни. Однак Німеччина зажадала від Росії в ультимативній формі призупинити мобілізацію і, не чекаючи на відповідь, 1 серпня оголосила їй війну. Пошук взаємоприйняттого компромісу сторін став неможливим. У столицях провідних держав світу поступово дозріло переконання, що існує лише один спосіб, за допомогою якого можна розрубати гордіїв вузол накопичених протиріч – війна. Німеччина пред'явила ультиматум Бельгії, зажадавши вільного проходження своїх військ до французького кордону. 3 серпня Німеччина оголосила війну Франції. Щойно німецькі війська перейшли бельгійський кордон, Великобританія 4 серпня оголосила війну Німеччині [3, с. 17]. В результаті шлях до миру був відрізаний. Європа надовго стала театром однієї з найкривавіших битв в історії людства.

З метою об'єднання зусиль українських партій в умовах розгортання військового конфлікту 1-го серпня політичні лідери Галичини й Буковини створили у Львові Головну Українську Раду, яка складалася з трьох українських політичних партій – національно-демократичної, радикальної і соціал-демократичної. В Президію Головної Української Ради увійшли: Кость Левицький – голова, Михайло Павлик і Микола Ганкевич – заступники голови, Степан Баран – секретар (ГУР) [4, с. 569-570]. Планувала організація й створення українських військових формувань, які повинні були б вести подальшу боротьбу за незалежність України. Зважаючи на те що до третього серпня у стані війни перебували лише Росія, Німеччина, Сербія й Австро-Угорщина, серед галицьких українців усе ще побутувало переконання, що дві союзні монархії здатні завдати поразки царській імперії й у співпраці з українським рухом створити Українську державу. Саме цим варто пояснити появу 5-го серпня звернення Головної Української Ради, яке закінчувалося заклик: «Нехай на руїнах царської імперії зійде сонце визволеної України!»

[2, с. 67]. Слід зауважити, що цей документ не містив конкретних даних про державний устрій нової України.

Другого дня ГУР доручила «окремій військовій колегії», яка з 6 серпня отримала назву «Українська боєва управа», розпочати створення Українського легіону – національної військової частини, особовий склад і командування якої складалися б з українців [6, с. 27]. Вона звернулася до населення краю з закликом вступати в ряди Українських Січових Стрільців для того щоб «Зі зброєю в руках поміряємося з віковичним нашим ворогом – царизмом!» [5, с. 74]. Свою позицію щодо війни ГУР висловила у двох універсалах, у яких мова йшла про підтримку у цій австро-російській війні Австрії і те, що лише розгром Росії дасть можливість забезпечити волю українцям. Для відстоювання українських інтересів перед австрійським урядом у Відні українці утворили окрему делегацію з українських парламентських послів. Головою її було обрано Костя Левицького. Увійшли до неї Євген Олесницький, Євген Левицький, Станіслав Дністрянський, Микола Василько.

Серед австрійської адміністрації як у Галичині, так і у Відні було небагато прихильників українського руху; перевагу, безперечно, віддавали організації повстання на території російської Польщі, яке повинно було забезпечити успіх локального австрійського наступу на Люблін і Холм.

В умовах загальноєвропейської нестабільності, спричиненої початком Першої світової війни, лідери українського національного руху в Австро-Угорщині усвідомили необхідність заручитися підтримкою Німеччини для реалізації своїх політичних прагнень. Вони розглядали німецьку дипломатію як потенційного союзника, який міг би сприяти їхнім національним інтересам. У своєму донесенні консул у Львові Гайнце зазначав: «Українські представники звертаються до нас із проханням про моральну та фінансову допомогу для активізації руху на територіях, підконтрольних Російській імперії. Проте ці ініціативи зустрічають опір з боку польських політичних кіл та не знаходять повного розуміння в австро-угорському уряді. Провів розмови з президентом Головної Української Ради» [1, с. 79].

Зміцненню контактів з Німеччиною сприяло передання німецьким дипломатам офіційних документів, що окреслювали політичні та організаційні позиції Головної Української Ради (ГУР). Кость Левицький передав консулу Гайнце меморандум «Ukrainische Aktion» («Українська акція»), який містив інформацію про вже здійснені заходи військово-організаційного характеру та стратегічне бачення майбутнього української державності [4, с. 691]. У спеціальному розділі «Український ідеал» зазначалося, що кінцевою метою українського національного руху є створення незалежної держави в її етнографічних межах. Крім того, Левицький передав німецькій стороні проєкт маніфесту, адресованого імператорам Австро-Угорщини та Німеччини, в якому висувалися основні положення щодо політичного та соціального устрою майбутньої української держави. У документі йшлося про забезпечення політичної свободи українців, рівноправність української мови в освітній та адміністративній сферах, гарантії свободи віросповідання та самостійності

православної церкви, а також про ліквідацію станових привілеїв і рівномірний розподіл державних земель серед селян. Особливий акцент робився на необхідності недопущення домінування польських чи єврейських громад у політичному та економічному житті України. Передбачалося, що українська держава матиме рівень автономії, аналогічний тому, який вона мала за часів гетьманщини [4, с. 691-692].

Окрім цього, до Берліна був спрямований окремий меморандум ГУР із проханням здійснити тиск на австро-угорську владу для підтримки українських прагнень. Документ, підготовлений до 6 серпня, містив головну тезу про те, що український народ готовий розглянути можливість входження майбутньої незалежної держави до складу політичного блоку під егідою династії Гогенцоллернів, а також використати досвід німецької адміністрації для побудови ефективного державного апарату [6, с. 83]. У відповідь Берлін висловив зацікавленість у співпраці та погодився розпочати переговори. 6 серпня Гайнце та Кость Левицький досягли домовленості щодо початку офіційних консультацій між представниками ГУР та німецьким урядом, які мали відбутися у Відні або Берліні [7, с. 154].

Таким чином, провідні українські політичні сили Галичини, зокрема Українська націонал-демократична партія, у контексті Першої світової війни орієнтувалися на Центральні держави, вбачаючи в їхній перемозі можливість здобуття українцями національно-територіальної автономії. Поразка Російської імперії сприймалася ними як ключовий фактор, що мав сприяти національному визволенню України та реалізації її державотворчих прагнень.

Література:

- 1.Верига В. Визвольна боротьба в Україні. 1914-1923 рр.: У 2-х т. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2005. Т. 1. 471 с.
- 2.Головченко В. І., Солдатенко В. Ф. Українське питання в роки Першої світової війни. К.: Наукова думка, 2000. 456 с.
- 3.Гончарова О. С. Історія України новітнього часу: Навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету. Харків: Антиква, 2017. 332 с.
- 4.Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. На підставі споминів і документів. Львів: Накладом власним, 1926. Ч. 2. 736 с.
- 5.Патер І. Союз Визволення України: проблеми державності і соборності. Львів: Інститут українознавства ім. Крип'якевича, 2000. 346 с.
- 6.Перша світова війна та проблеми державотворення у Центральній та Східній Європі (до 90-річчя закінчення Першої світової війни). Чернівці: ЧНУ, 2009. 314 с.
- 7.Сухий О. М. Галичина: між Сходом і Заходом. Нарис історії XIX - початку XX ст. Львів: ЛНУ, 1999. 226 с.